

UNA EXPERIÈNCIA HISTÒRICA: L'ENSENYAMENT CATALÀ AL PAÍS VALENCIÀ

Vicent PITARCH

1. PLANTEJAMENT

L'objectiu d'aquest article és traçar els grans trets que configuren una de les experiències més interessants que ha portat la instauració de la Generalitat al País Valencià. Amb deu anys de vigència de l'Estatut d'autonomia¹ i de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià² (LUEV), disposem ja d'una òptica valuosa per aproximar-nos a una de les parcel·les de la normalització lingüística, en concret l'atribuïda al sistema educatiu.

D'entrada, plantejar el sistema educatiu en la perspectiva de la normalització lingüística suposa el risc de caure en extrapolacions de caire, diguem-ne, metonímic. En efecte, certs guanys de catalanització a l'ensenyament sovint són exhibits com a il·lustratius d'una pretesa catalanització social. L'operació és una trampa, davant la qual convé de mantenir-nos previnguts també en encarar-nos amb les pàgines que segueixen.

Hi abordo, sota el rètol genèric d'*ensenyament català*, les dues facetes bàsiques d'introducció de la llengua catalana al món escolar valencià, això és, la llengua com a assignatura i la llengua com a vehicle d'instrucció. Els cicles educatius que són considerats ací abracen des de preescolar fins al curs d'orientació universitària; la Universitat, doncs, resta fora del nostre camp d'anàlisi. Amb més motiu, també en resten excloses les experiències, abundants i meritòries, d'ensenyament de l'idioma que han protagonitzat, i protagonitzen, diverses entitats cíviqües.

Ens trobem, ras i curt, davant un dels temes estel·lars de la cultura catalana contemporània. En concret pel que fa al País Valencià, la presència del català a l'ensenyament constitueix tota una fita històrica i, sens dubte, aquest àmbit figura al capdamunt dels processos socials de normalització lingüística. El seu interès intrínsec, doncs, tant des d'una perspectiva científica com a nivell cívica, no necessita cap més ponderació.

En tot cas, allò que sí és reclamat per un estudi com el present és una bona aportació de dades empíriques, exigència que ara com ara resta fota del nostre abast. Hi entropessem amb l'escull que la quantificació disponible sobre l'ensenyament català és ben escassa i fragmentària; per descomptat, tota de procedència institucional, condició que fa que aquestes dades siguin publicades sovint amb un considerable *maquillatge* i, en conseqüència, cal mirar-se-les amb les gudes cauteles.

A banda, doncs, d'unes poques magnituds que s'hi aporten, el gros del text present és integrat majoritàriament per anàlisis i avaluacions personals. Tot plegat ens situa davant un document força vulnerable, a causa del caràcter aleatori de les dades exhibides i del to necessàriament subjectiu de les indicacions que el complementen.

1. Llei orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana (BOE, núm. 164, de 10 de juliol).

2. Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'Ús i Ensenyament del Valencià (DOGV, núm. 13, d'1 de desembre). Vg. V. PITARCH, *Reflexió crítica sobre la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià*, E. Climent editor, València, 1984.

2. EL MARC LEGAL

El primer nivell d'aproximació a l'ensenyament català comprèn el seu propi marc legal i, per extensió, les iniciatives institucionals que se n'han derivat.

2.1. Precedents immediats

En sentit estricte, el punt de partida del fenomen històric que ací analitzen és la LUEV. Ara; hi ha un parell de factors que cal tenir presents per comprendre l'ambient social en què aquella llei va gestar-se: *a*) per una banda, l'activisme dels professors que —d'ençà dels anys seixanta— anaren introduint el català a les aules de col·legis i instituts, naturalment en pla extraoficial i, de vegades, enfrontats obertament amb la Inspecció³; *b*) per una altra, la primera experiència, en tota la història del País Valencià, d'ensenyament oficial del català a EGB i BUP: el conegut Pla Experimental del conseller J. L. Barceló.⁴ Hi ha encara unes referències històriques que, com a tals, conserven valor testimonial dins la petita història valenciana de l'ensenyament català; als efectes pràctics, però, no van tenir res a veure amb les realitzacions que ací analitzem; les tals referències són la institució d'una càtedra de *llengua i literatura valenciana* a l'Institut El Palleteer de València (Ordre de 23 de novembre de 1936), d'una altra de *llengua valenciana* a l'Institut F. Ribalta, llavors Juan Marco, de Castelló de la Plana (Ordre de 24 de gener de 1938) i de sengles càtedres de *llengua i literatura valenciana* a la resta d'Instituts de València (Ordre de 12 de març de 1938).⁵

Dissortadament el Pla Experimental només va resistir el primer curs d'implantació, el 1978-79. L'any 1979 el clima polític valencià entrava en una fase d'enriment progressiu, de crispació social no exempta d'accions feixistoides, en la qual tingué un pes especial l'atac a la catalanitat. El PSOE declinà les pròpies responsabilitats en el Consell pre-autonòmic, el qual passà a mans exclusives de la UCD, alhora que Barceló, ucedista, era foragitat de la conselleria.

Del mateix any 1979 és el famós *decret de bilingüisme*, R. D. 2003/1979, de 3 d'agost.⁶ Ací, però, ens arribava just quan hi començava aquella escalada d'irracionalitat, denominada amb etiqueta confusionària *la batalla de València*, i un dels resultats fou que l'ordre ministerial reguladora del decret es retardés un any: O. M. del 7 de juliol de 1980 (BOE del 14 de juliol de 1980); aquesta ordre sancionava l'obligatorietat de l'assignatura *valencià* a Preescolar, EGB, 1r cicle de FP i BUP, però un seguit de maniobres calculades (les quals qüestionaven el model de llengua a ensenyar, l'ortografia, la idoneïtat del professo-

3. Vg. V. MOLINER, C. MIQUEL, T. PITXER, M. CONCA, M. LACUESTA, *Escola i llengua al País Valencià*, E. Climent ed., València, 1976. Aquella militància per una escola catalana sovint il·luminava projectes de regeneració del sistema educatiu: vg., a tall de mostra, *Jornades de bilingüisme*. Peníscola 1978, ICE Universitat de València, València, 1979.

4. Mantinc la satisfacció especialíssima d'haver contribuït de manera ben activa en l'elaboració del Pla; en concret, en vaig fer la redacció (la còpia de la qual conservo com una petita joia: *Introducción progresiva de la lengua catalana en los niveles educativos, durante la preautonomía del País Valenciano*, 9 fulls mecanoscrits) i vaig acompanyar el conseller Barceló al ministeri per tal de defensar-hi el Pla, a Madrid, el juliol del 1978. En última instància, el Pla Experimental tenia com a suport legal el Decret 1433/1975, de 30 de maig, d'incorporació de *llengües natives* a Preescolar i EGB, i el R. D. 2.214/1976, de 10 de setembre (BOE de 22 de setembre) —modificador alhora del D. 160/1975, de 21 de gener (BOE del 13 de febrer)—, el qual ofería la possibilitat d'impartir 3 hores setmanals de *segundo idioma moderno* (això és, de la llengua nacional no castellana) als tres cursos de BUP.

5. Vg. M. AZNAR-R. BLASCO, *La política cultural al País Valencià. 1927/1939*, Institució Alfons el Magnànim-IVEI, València, 1985, pp. 198-212.

6. Com és sabut, foren tres distints els decrets de bilingüisme promulgats per al Principat, el País Valencià i les Illes.

tat, etc.) van aconseguir d'avortar el Pla Experimental i de paralytzar l'aplicació de l'ordre ministerial.⁷ Les circumstàncies hi imposaren, doncs, el recurs a refugiar-nos en una mena de desobediència civil per tal de continuar mantenint la flama del català a les aules.⁸

2.2. Fites significatives

La referència precedent ajuda a entendre les esperances socials que s'hi van congriar, l'any 1982, en l'anunciat *canvi polític* del PSOE i, en concret, en l'establiment de l'autonomia i la promulgació de la LUEV. Com a marc de l'ensenyament català que se n'ha derivat, aquesta darrera dècada, considero significatives les fites següents:

- 1984 • Publicació del *Llibre blanc de l'educació de la Comunitat Valenciana*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
 - Curs 1984-85: entren en vigor les primeres disposicions derivades de la LUEV.
 - Curs 1986-87: inici dels programes d'immersió (en alguns col·legis d'Alacant, Elx i València).
- 1990 • Ordre del 23 de novembre (7è aniversari de la LUEV) reguladora de la immersió lingüística.
- 1991 • Publicació d'*Un model educatiu per a un sistema escolar amb tres llengües*. Creació de la Direcció General de Política Lingüística, de la Generalitat valenciana.
- 1992 • Ordre del 29 de juny, que regula la planificació lingüística dels centres, Projecte de Normalització Lingüística (NL) i del Pla Anual de NL, dissenyats dins del Projecte Educatiu de Centre, establert per la LOGSE, de 4-10-1992. Publicació de *Cent mesures per millorar l'Escola Pública*, Federació de Moviments de Renovació Pedagògica del País Valencià.

2.3. Model educatiu de la Reforma

La reforma actual de l'escola valenciana dissenya dos tipus educatius⁹ i tres programes, els quals varien segons els nivells.

2.3.1. Tipus educatius

2.3.1.1. *Educació monolingüe*. Projectada per a les zones castellanoparlants, es vertebrava sobre l'espanyol com a llengua d'instrucció; el català hi figura com a simple matèria d'estudi, amb caràcter d'assignatura optativa.

7. Vg. *Llibre blanc de l'educació a la Comunitat Valenciana*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1984, p. 114. V. PITARCH, «Un cas singular de conflicte lingüístic: la situació actual del País Valencià» dins *Treballs de sociolingüística catalana 6*, València, 1983, pp. 41-51.

8. Declaracions del responsable de la Coordinadora d'Ensenyants del País Valencià, tot avaluant l'ensenyament del català a les escoles, el curs 1981-82: «És clar que s'ensenyava. Els ensenyants de la Coordinadora són més de 2.500, i molts altres que no hi són, apliquen el Decret de Bilingüisme, malgrat Empar Cabanes [...], però, amb el suport dels sindicats [...] Podem parlar, sense cap triomfalisme, d'un augment d'un 20 per cent respecte a xifres de l'any passat, la qual cosa vol dir que les unitats escolars que apliquen l'ordre, és a dir, que obeeixen l'Administració, estan per damunt del 60 per cent del total del país» (*Butlletí Acció Cultural del País Valencià* 12-13, maig 1982, pp. 4-5).

9. Vg. *Un model educatiu per a un sistema escolar amb tres llengües. 1. Proposta organitzativa*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1991.

2.3.1.2. *Educació bilingüe*. Concretada en el denominat *model d'enriquiment*, és l'educació prevista per a més del 90% de la població del país, això és, la que habita la zona catalanòfona: català i espanyol hi són considerades les llengües d'instrucció, amb l'objectiu —de fet, declaració d'intencions— que tot escolar n'assoleixi idèntica competència.

Abans de continuar, convé fer unes observacions elementals a les dues modalitats educatives: *a)* El postulat de la LUEV de bilingüisme valencià xoca amb el tipus *educació monolingüe*, exclusivament en espanyol, que s'adopta per a una zona del país. *b)* Cap raó de cap ordre, ni educatiu ni sòcio-polític, justifica que de l'altra modalitat educativa, la denominada *d'educació bilingüe*, resten exclosos precisament les nostres comarques castellanoparlants. (Ni tan sols hi fóra correcta la previsible justificació basada en una homogeneïtat absoluta de població castellanoparlant, pressupòsit, d'altra banda, fals.) *c)* Els diagnòstics, doncs, de bilingüisme aplicats a la societat valenciana no poden dissimular una punta de tendenciositat; en tot cas, el tal bilingüisme és marcat per desequilibris constitutius. *d)* La proclama d'un equilibri social entre les dues llengües pot esdevenir, més que falsa, capciosa, i l'oferta educativa del *model d'enriquiment* admet d'ésser considerada compensació al manteniment del *status quo* (no pas escolar, per descomptat, però sí social). *e)* Fet i fet, els dos tipus d'ensenyament no garanteixen superar el risc objectiu de perpetuar la divisió de la societat valenciana en dues comunitats.

I una vegada fetes aquestes observacions, considerem els programes que defineixen aquells tipus educatius. Distribuïts per nivells d'ensenyament, aquests programes es distribueixen entre les modalitats següents:

2.3.2. Programes

2.3.2.1. Educació Infantil i Primària

a) Immersió. Per a alumnes castellanoparlants que habiten en la zona catalanòfona; la llengua del país hi figura com a marc de comunicació i d'instrucció.¹⁰

*b) Ensenyament en valencià*¹¹ (conegut com a *línia*). Dissenyat per a catalanoparlants que habiten la zona catalanòfona del país. Vertebrat damunt la llengua nacional, en principi l'única excepció a l'ús general del català com a llengua vehicular han de constituir-la les classes d'altres idiomes (espanyol, anglès, francès, etc.).

c) Incorporació progressiva. Modalitat aplicada també a la zona lingüística definitòria del país i que tanmateix s'articula sobre l'espanyol com a llengua predominant d'instrucció; com a norma, és aplicada a l'àrea d'Experiències a partir de 3r curs; l'ús del català hi variarà en funció de diverses coordenades.

2.3.2.2. Educació Secundària Obligatoria (ESO)

a) Ensenyament en valencià (línia). Segons el disseny oficial, al nivell ESO aquesta modalitat és continuadora de les *línies* d'EGB, més dels programes d'immersió (una indicació, aquesta, feta per justificar l'estroncament d'aquests programes a secundària).

10. Atesa la importància d'aquesta modalitat de programa, convé de reproduir textualment la descripció que en fa la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència: «Programa d'Immersió, adreçat a alumnes majoritàriament castellanoparlants que resideixen al territori de predomini lingüístic valencià —o castellà si les circumstàncies són favorables (per exemple en les zones de transició entre dos territoris)—, sobretot al cinturó suburbial de les urbs de forta immigració, i que es proposa aconseguir tots els objectius lingüístics i acadèmics mitjançant el canvi de la llengua de la llar a l'escola» (*Un procés en marxa. Vuitè aniversari de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià*, Generalitat valenciana, València, 1991, pp. 13-14).

11. D'ençà de l'O. de la conselleria de 23 de novembre de 1990, l'*ensenyament en valencià* pot ésser classificat com a *Programa d'Immersió Lingüística* (art. 2n i 3r). Cal tenir en compte aquesta indicació a l'hora d'avaluar dades referents a *immersió lingüística*.

b) Incorporació progressiva. Hi ha matèries, de vegades una sola, que hi són impartides en català.

3. LA CARA POSITIVA

En aquest apartat fem una aproximació als guanys que ens ha reportat l'ensenyament català, distribuïts en dos blocs: la llengua com a matèria d'aprenentatge, i la llengua com a vehicle d'instrucció escolar.

3.1. L'assignatura «valencià»

L'ensenyament del *valencià*, als nivells educatius no universitaris, era avaluat per la conselleria corresponent, l'any 1991, amb els termes següents:

«A partir de la posada en pràctica de la Llei d'Ús i Ensenyament, l'assignatura de valencià s'implantà ràpidament en la totalitat dels centres educatius de la Comunitat Valenciana. En l'EGB la incorporació de l'assignatura als plans educatius es realitzà de manera progressiva [...] En el BUP i la FP la incorporació de l'assignatura de valencià es donà immediatament al cent per cent en les zones de predomini lingüístic valencià, i d'acord amb la progressivitat que marcara la legislació vigent, anà ofertant-se en les zones de predomini lingüístic castellà, fins arribar a una oferta del 100%...»¹²

Tot silenciant problemes pendents i deficiències notòries, la conselleria tancava el tema de l'assignatura *valencià* mitjançant aquell diagnòstic superficial d'haver-la implantada de manera ràpida i sense excepció. Declaracions d'aquest to poden resultar alhora un recurs còmode per ocultar situacions tan adverses com, posem per cas, la de l'exempció de l'assignatura. El curs 1992-93, a la comarca del Baix Segura, castellanoparlant, han estat exempts d'estudiar *valencià* el 15% dels alumnes d'EGB i el 69,7% dels alumnes d'ensenyament mitjà; sobretot aquest percentatge de secundària resulta tan escandalós que admet d'ésser considerat com a exponent del fracàs del sistema, si més no en aquelles latituds.¹³

3.2. El català, llengua d'instrucció

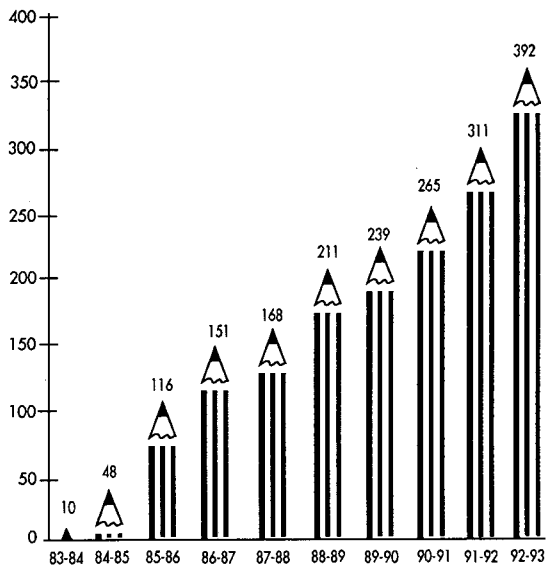
L'altra modalitat educativa, l'*ensenyament en valencià*, recolza damunt una base força problemàtica, la de la voluntarietat; en tot cas, exhibeix un panorama ben diversificat: *immersió* (exclusiva d'EGB), *línies en valencià* i el català reduït a alguna àrea, o a alguna assignatura (modalitat denominada oficialment *incorporació progressiva*). De les escasses dades disponibles n'ofereixo una selecció, generalment exposada en quadres comparatius, l'interès dels quals rau en la capacitat il·lustrativa de tendències més que no pas en el valor absolut de les dades.

12. *Un procés en marxa...*, o.c., pp. 15-16.

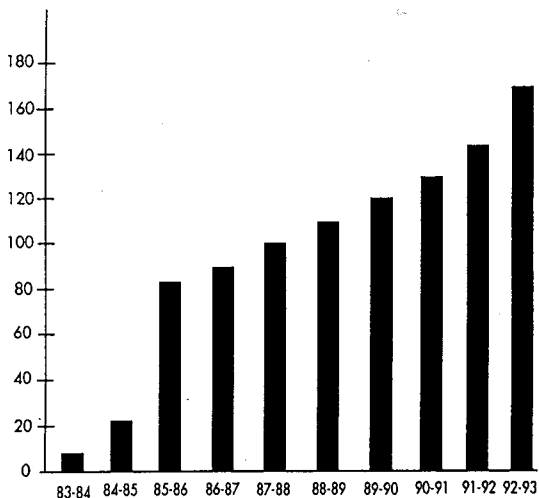
13. La premsa valenciana publicava, pel juny de 1993, que durant el curs 1992-93 al Baix Segura havien estat exempts de *valencià* 12.085 estudiants (d'un total de 17.324) a l'ensenyament mitjà; d'altres 215 sol·licituds havien estat denegades; en EGB els exempts en van ser 6.497 (d'un total d'uns 44.000).

CENTRES amb el programa *ensenyament en valencià*¹⁴

Primària

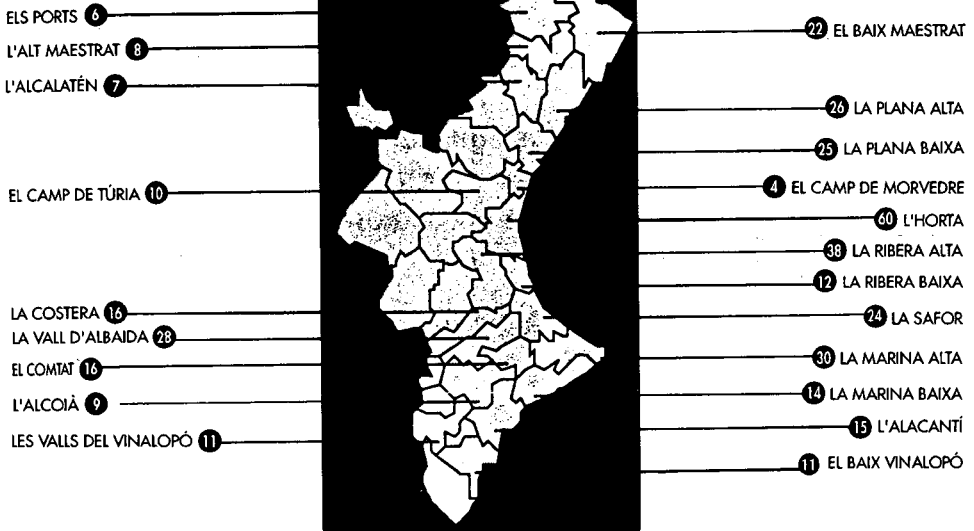
Secundària

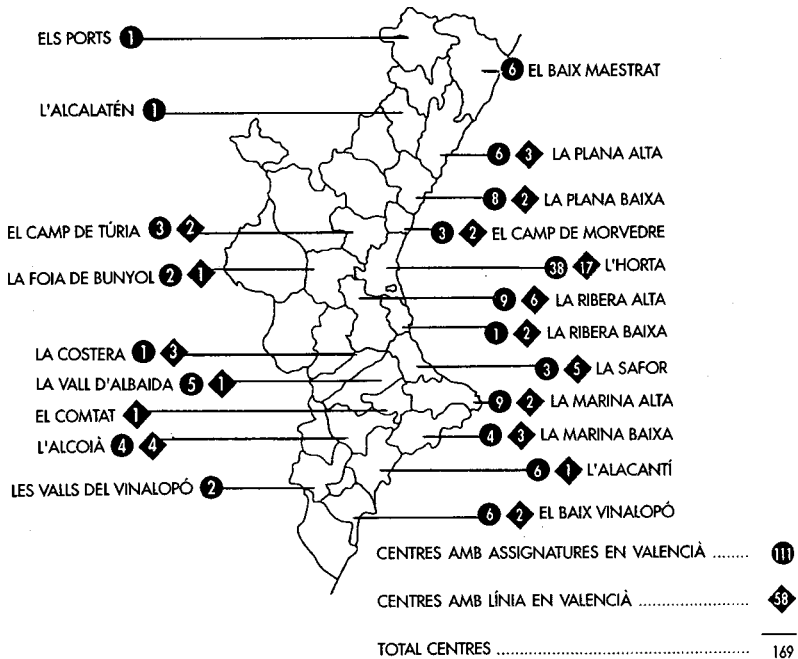
Els Centres representats pels gràfics precedents mostren la distribució territorial següent:

14. Dades extretes dels fullets plegables *Escola en valencià* i *Institut en valencià*, de la campanya *Visquem en valencià*, Generalitat Valenciana, 1993.

Primària

Secundària

Mitjançant magnituds concretes desglossem la informació sobre *ensenyament en valencià*, reproduïda a les gràfiques i als mapes precedents:

ENSENYAMENT EN CATALÀ¹⁵

PRIMÀRIA			SECUNDÀRIA		
<i>Curs</i>	<i>Centres</i>	<i>Unitats</i>	<i>Alumnes</i>	<i>Centres</i>	<i>Alumnes</i>
1983-84	10	48	1.432	9	1.280
1984-85	48	280	5.414	22	3.160
1985-86	116	403	10.611	84	11.640
1986-87	151	455	11.375	93	12.485
1987-88	168	618	13.131	99	30.047
1988-89	211	817	17.279	110	33.848
1989-90	239	1.090	23.979	118	38.085
1990-91	265	1.270	30.132	131	44.342
1991-92	311	1.554	32.073	145	54.282
1992-93	392 (23,1%)	1.930	39.418 (7,1%)	169 (36,8%)	79.508 (32,2%)

Immersion lingüística¹⁶

<i>Cursos</i>	86-87 ¹⁷	87-88	88-89	89-90	90-91	91-92	92-93
Centres	1	18	32	42	54	63	88
Aules	14	31	64	106	171	263	366
Alumnes	227	577	1.190	2.108	3.363	5.414	7.740

Complemento la informació precedent mitjançant dades bàsiques corresponents a la xarxa privada del sistema educatiu.

Ensenyament en català als COL·LEGIS PRIVATS

PRIMÀRIA			
<i>Cursos</i>	1983-84	1985-86	1992-93
Centres	4	4	13 (2,4%)
Unitats	36	36	86
Alumnes	1.095	1.094	2.260 (1,6%)
SECUNDÀRIA			
Centres	0	10	9 (4,3%)
Alumnes	0	1.120	2.145 (3,3%)

15. Font: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Generalitat Valenciana; elaboració pròpia. Vg. Toni MOLLÀ, «La política lingüística al País Valencià» dins *La llengua als països catalans*, Barcelona, Fundació J. Bofill, 1992, p. 45.

16. Font: les dades corresponents als cursos 1986-87, 1987-88 i 1988-89 són extretes de Tudi TORRÓ, «Els programes d'immersió al País Valencià», treball ciclostilat, octubre de 1991; les dades dels tres cursos següents procedeixen d'*Un procés en marxa...*, o.c., p. 18. Val a dir que totes dues fonts contenen les dades dels cursos 1989-90 i 1990-91, les quals, però, hi figuren amb lleugeres divergències.

17. Aquest curs inicial, la immersió va limitar-se a col·legis de les ciutats d'Alacant, Elx i València.

D'entrada, hi ha el cas sorprenent que a EGB, el curs en què va implantar-se l'*ensenyament en valencià*, 1983-84, els col·legis privats gairebé hi van assolir les fites de la xarxa pública (4 centres, al costat de 6). Aquella arrencada, però, fou un miratge, per tal com al llarg d'aquests deu anys el ritme d'expansió d'aquesta modalitat educativa, a la xarxa privada, ha estat força apàtic. No em consta que hi hagin assajat el model d'*immersió*. A l'ensenyament mitjà, l'*ensenyament en català* dels centres privats no sols no progressa, sinó que els tres darrers cursos (1990-91 al 1992-93) hi ha presentat una clara inflexió respecte del curs 1989-90.

Amb tot i això, s'imposa una constatació, immediata i inequívoca, en considerar el conjunt de la informació precedent, i és la progressió sostinguda de la llengua catalana dins l'ensenyament, tant en la modalitat d'assignatura com en la de vehicle d'instrucció escolar. En aquest sentit, és remarcable el salt quantitatiu produït en la transició del curs 83-84 al 84-85, i del 84-85 al 85-86. En aquell clima d'esperança va promulgar-se l'Ordre d'1 de setembre de 1984 que establia, per al BUP i FP, «la inclusió en tots els cursos de l'ensenyament en valencià almenys de dues assignatures».¹⁸ Aquest manament, però, aviat fou retocat,¹⁹ fins que va ser suprimit del tot, l'any 1987. Justament a partir del curs 1985-86 hi ha el fenomen sorprenent que els alumnes amb *ensenyament en valencià* a secundària superen sempre els de primària, malgrat la inferioritat notòria de centres amb aquesta modalitat; sens dubte, els superen en xifres, no pas, però, en hores reals. L'explicació d'uns tals desfasaments ha de buscar-se en el fet que als centres d'ensenyament mitjà sovintegen casos d'unitats escolars que disposen d'un mínim d'activitats en català, condició que ja s'aprofita per situar-los dins la casella d'*ensenyament en valencià*. Per aquest cantó s'arriba a decatges tals com els del curs 1992-93, en què EGB només assoleix el 7,1% d'alumnes que reben aquest ensenyament, davant del 32,2% d'alumnes en ensenyament mitjà.

Fet i fet, i per damunt d'aquestes indicacions, insisteixo que la progressió de l'ensenyament català durant la dècada passada constitueix una obvietat. Ara; malgrat el signe de la dinàmica, els resultats no deixen d'ésser quantitativament d'escàs volum, i proporcionalment força irrelevant. Per exemple, dels 79.508 alumnes d'ensenyaments mitjans que el darrer curs 1992-93, acaben de beneficiar-se de l'*ensenyament en valencià*, només 4.823, això és, l'1,9%, ho han fet a través de les *línies*; la resta, 74.685, el 30,7% del total, han tingut una modalitat d'ensenyament en *valencià* que, per a alguns, s'ha limitat a una simple assignatura —això és, a gairebé un 0,1% de la instrucció global del curs—. Pel que respecta a primària i al mateix curs 1992-93, els 39.418 escolaritzats en *valencià* no hi representen, recordem-ho, sinó el 17% de la població escolar corresponent.²⁰

Torno a insistir que les úniques dades que circulen al voltant de l'ensenyament en català són d'exclusiva procedència oficial; tot sembla indicar que han estat sotmeses a filtratge previ i, en qualsevol cas, sovint resulten un xic confusionàries per tal com abracen magnituds heterogènies. D'entrada, l'epígraf *ensenyament en valencià* comprèn situacions notòriament diverses, que van des d'una sola assignatura feta en català fins al conjunt sencer del curs vehiculat en aquesta llengua. És un epígraf, doncs, que conté informació força caòtica, sobretot referent a EGB. En aquest nivell hi ha la possibilitat límit que un centre figuri dins el llistat dels que fan *ensenyament en valencià* i tanmateix funcioni exclusivament en espanyol. Pel que respecta en concret a la modalitat de *línia en valencià*, també

18. Art. 13.1: «A partir del curs 1984-85 els centres de batxillerat hauran de preveure la inclusió en tots els cursos de l'ensenyament en valencià almenys de dues assignatures, a excepció de les de l'àrea de llenguatge».

19. L'O. de la conselleria, de 7 de novembre de 1984, introdueix nombroses restriccions respecte de la implantació del mínim de dues assignatures en català. Finalment una altra Ordre, de 31 de gener de 1987, deroga tot l'esmentat article 13.

20. Val a dir que, en les dades oficials, aquests 39.418 alumnes d'EGB hi figuren adés considerats com d'*ensenyament en valencià*, adés escolaritzats en *línies en valencià*. D'altra banda, vg. una avaluació interessant del curs 1992-93, feta per A. Beltran, a *El País* «Comunidad Valenciana», 23 de juny de 1993, p. 1.

hi sovintegen situacions d'allò més diversificades, com ara, unitats formades a partir de la barreja d'alumnes que hi han fet opcions lingüístiques diverses; com a conseqüència, la suposada *línia en valencià* de fet funcionarà híbrida (amb alternança entre espanyol i català) en el millor dels casos. Vet ací una petita mostra del prodigiós ventall de subtileses mitjançant les quals hom arriba a difuminar les *línies*.

Cal remarcar que, al sistema educatiu valencià, encara s'hi dóna per descomptat que la llengua instrumental és l'espanyol. Segons això, l'absència de peticions explícites d'Instrucció en *valencià* —o, en cas contrari, una sola sol·licitud de classes en espanyol davant d'una eventual programació en català— és prou perquè hi sigui acceptat, si més no implícitament, el predomini de la llengua estatal. Per contra, la introducció del català com a llengua vehicular de la docència només s'hi guanya mitjançant la tenacitat, tot fent front a entrebancs discriminatoris, com ara, l'exigència d'un mínim de 15 alumnes perquè sigui acceptada una unitat amb *línia*.

En qualsevol cas, ignorem el nombre de centres de primària dedicats a fer en exclusiva *ensenyament en valencià*, opció que, d'altra banda, sembla del tot imprevisible a nivell del cicle mitjà.

A la vista de les observacions precedents pot restar al descobert el volum d'ombres que enfosqueixen el sistema escolar valencià. La funció de la llengua pròpia com a vehicle d'Instrucció encara no hi ha aconseguit de superar nivells poc rellevants. Alhora tampoc no hi té garantida una continuïtat mínimament satisfactòria dins el sistema. Vull dir que enlloc no consta cap mesura que planifiqui la transició de primària a secundària dels alumnes que han estat adscrits a l'*ensenyament en valencià*. Pel que fa a les garanties de continuïtat de programes, res no justifica que en acabar EGB en sigui suprimit el d'immersió. És clar que els alumnes que hi han cursat primària mereixen un seguiment especial en el seu accés a secundària; a més, els postulats que fonamenten els programes d'immersió de cap manera resten invalidats als ensenyaments mitjans.

D'acord amb la tendència general, les magnituds corresponents a immersió lingüística ofereixen també un ritme de progressió espectacular;²¹ amb tot i això, el total no assoleix sinó volums ben minsos, resultats, doncs, força insatisfactoris sobretot si tenim en compte les immenses bosses de castellanització dins les quals queden atrapats alts percentatges d'infants i adolescents valencians.

Amb els anteriors resultats en mà i davant els hàbits d'ús públic de l'idioma que manté el nostre jovent, ningú no hi pot amagar una punta de desconcert. Naturalment, de la vigència de les pautes d'assimilació lingüística en la societat valenciana no se'n pot inferir automàticament que ha fracassat l'*escola valenciana*, com tampoc no fóra correcte de concloure que l'espectacular canvi d'actius lingüístiques que ha transformat el nostre panorama social és mèrit exclusiu del sistema educatiu.

3.3. *Incidència damunt els canvis lingüístics socials*

En la parcel·la de representacions mentals al voltant del fenomen lingüístic, la societat valenciana acaba d'experimentar una convulsió dràstica, de tal magnitud que bé podríem situar-la entre les marques distintives de la modernització valenciana dels nostres dies. Sens dubte el gran tomb que han experimentat les nostres valoracions i actituds envers la llengua catalana cal enllaçar-lo amb la trajectòria político-econòmica del país i, doncs, amb

21. D'acord amb la indicació feta a la nota 11, les darreres dades globals referents a immersió esdevenen ambigües per tal com poden abraçar també casos de *línies en valencià*. Cal, doncs, prendre, amb les màximes cauteles aquesta mena d'informació.

la restauració de la Generalitat. En quines proporcions aquesta superació de prejudicis lingüístics és mèrit del sistema educatiu?

Conexim força bé²² que els percentatges de competència del català (entesa en el conjunt de les quatre aptituds bàsiques: entendre'l i disposar de capacitat de parlar-lo, de llegir-lo i d'escriure'l) s'incrementen amb relació al nivell d'instrucció, de manera que, a la societat valenciana, s'estableix una proporció directa entre el grau d'estudis i el domini d'aquesta llengua, correlació notòriament marcada pel que respecta a les capacitats de llegir i d'escriure, sobretot. Alhora infants i adolescents constitueixen, en l'escala d'edat, el sector que coneix més bé el català i que hi manifesta actituds més positives; de manera simultània, la majoria de la societat valenciana reconeix la catalanitat del *valencià*, amb percentatges que assoleixen el 62% al segment d'edat comprès entre 16 i 24 anys.²³ No és difícil de relacionar aquest segment de la població amb la incidència de l'escolaritat. Amb una dinàmica, doncs, accelerada, el català va associant-se als sectors que disposen de formació intel·lectual superior, tot invertint la pauta que, al llarg de segles de *decadència*, havia marcat l'idioma amb trets ruralitzants. D'altra banda, diversos indicadors insisteixen a assenyalar tendències de recuperació social de l'ús del català. Com a mostra, hi podem aportar les dades següents:

COMPETÈNCIA EN CATALÀ (les xifres indiquen percentatges)

	Padró d'habitants 1986			Cens d'habitants 1991		
	Total	ZC	ZE	Total	ZC	ZE
Sap parlar/llegir/escriure	7,03	7,55	0,76	15,17	16,14	1,95
Sap parlar/llegir/	13,83	14,92	0,96	16,89	18,08	1,39
Sap parlar	28,62	30,81	2,55	19,03	20,04	2,34
Entén/llegeix/no sap parlar	3,50	3,66	1,10	5,91	6,08	2,22
Entén/no sap parlar	24,13	24,15	16,36	26,24	25,19	28,66
No entén	22,88	15,31	74,45	16,76	10,31	58,54

ZC = comarques catalanoparlants. ZE = comarques castellanoparlants. Elaboració pròpia.

22. Sobre la realitat sociolingüística valenciana (competències, expectatives, actituds) dels darrers anys hi ha bibliografia abundant i rigorosa, a partir sobretot de les prospeccions sociològiques dirigides per R. L. Ninyoles, cap del Servei d'Estudis i Investigació Sociolingüística. Una síntesi, de notable interès pràctic, d'aquestes investigacions la constitueix *Dades sobre la situació sociolingüística de la Comunitat Valenciana*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1990. Vg. V. PITARCH, «Dades il·lustratives de la comunitat lingüística valenciana actual» dins *Miscel·lània Joan Fuster VI*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993, pp. 341-362, i T. Mollà, «La política lingüística al País Valencià», o.c.

23. Segons l'enquesta feta per la Universitat de València, per encàrrec de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència; vg. *El País* «Comunitat Valenciana», 26 de setembre de 1992, p. 1; *El Temps* 434, 12 d'octubre de 1992, p. 52. De manera sorprenent, el conseller A. López va amenaçar d'expedientar, el gener del 1992, el seminari d'IBAD per fer servir el terme *català* al propi material escolar. D'immediat s'hi va provocar la reacció d'ensenyants, vehiculada a través del *Manifest del Professorat de Valencià d'Ensenyament Mitjà* (vg. *Acció Cultural del País Valencià. Butlletí intern* 72, maig-juny de 1992, p. 8).

EVOLUCIÓ DE L'ÚS SOCIAL DEL CATALÀ
Resultats comparatius de les enquestes 1989 i 1992²⁴

Comprensió	+ 3%
Parla	+ 18,5
Lectura	+ 17,5%
Espectura	+ 25,5%

VALORACIÓ DE L'ÚS DEL CATALÀ EN LA SOCIETAT²⁵

S'usa	<i>Terciari avançat</i>	<i>Personal de l'administració</i>	
		<i>Local</i>	<i>Autonòmica</i>
Més que abans	68	59	61,9
Igual que abans	25	33	30,5
Menys que abans	4	3	5,8
Ns/nc	3	4	1,9

Segurament en la nostra realitat sociolingüística coneixement i actituds es retroalimenten de manera mútua. En concret, bé podem comprendre que l'abandó de velles prevencions, prejudicis, envers l'idioma del país deu anar lligat, més o menys, a l'augment de destresa en la lectura i en l'espectura d'aquesta mateixa llengua, competències que inevitablement cal relacionar amb el sistema educatiu. D'ací els valors il·lustratius que contenen dades com les que acabem d'esmentar, les quals hi figuren com a indicadores de les tendències actuals que hom pot detectar al si del comportament sociolingüístic del País Valencià.

4. CONTRAPUNT

El diagnòstic de *transcendència històrica* que escau a l'ensenyament català al País Valencià és compatible amb la constatació que aquest ensenyament hi resulta força insatisfactori i, en tot cas, no ha respost a les expectatives que havia suscitat, deu anys arrere.

Ni ha respost, ni potser hi pugui respondre, a causa de les deficiències estructurals que arrossega. N'hi ha un parell que considero centrals: d'una banda, la falta de planificació rigorosa de política lingüística a l'ensenyament; d'una altra, el model triat d'escola de doble xarxa, en *castellà* i en *valencià*, duplicitat que ha de contribuir a segmentar aquesta societat en dues comunitats, a la trobada definitiva de les quals no col·labora precisament aquest model educatiu.

De fet, mentre continuem esperant que el Consell dissenyi, amb les precisions degudes, la seva política lingüística dins l'àmbit educatiu, ens hi trobem amb instruccions disperses i directrius genèriques que confien la seva eventual eficàcia a la decisió de sectors del món educatiu. En aquest sentit resulta ben significatiu que, enfront de la manca de planificació global —de vegades, enfront de dèficit en previsions elementals— es rebel·lin, posem per

24. *Enquesta sobre l'ús del valencià 1992 (síntesi dels resultats)*, Servei d'Estudis i Investigació Sociolingüística. Informe xerocopiat.

25. Segons enquestes dels anys 1987, 1988 i 1989. *Dades sobre la situació sociolingüística de la Comunitat Valenciana*, Generalitat Valenciana, València, 1990, p. 47.

cas, els consells escolars, com acaben de fer, tot exigint la creació, per al proper curs 1993-94, de 24 *línies en valencià* més de les que hi havien estat previstes per la conselleria.²⁶ Vet ací un exponent de la demanda social de normalització lingüística, demanda que fins i tot supera l'oferta institucional.

En última instància, la planificació lingüística dins el sistema educatiu remet, de manera indefugible, a la planificació lingüística global. És una obvietat que figura insinuada per la mateixa Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, en la presentació dels programes d'*ensenyament en valencià*:

«Un dels factors més rellevants per a l'èxit d'aquests [...] radica en l'ús total del valencià en totes les activitats no acadèmiques del centre, en les seues relacions amb el medi social que l'envolta: en la documentació administrativa, arxius i expedients, retolació i cartells, avisos, comunicacions amb els pares i l'administració municipal, activitats extraescolars, etc.»²⁷

Com a declaració és absolutament irreprotxable. Poca cosa, tanmateix, perquè allò que compta, al capdavant, en aquesta mena de proclames, és que arribin a projectar-se damunt programes d'actuacions seriosos, productius.

5. «APRENDRE PER A LA VIDA»

Tot just al paràgraf precedent es constata la connexió estreta que, en l'àmbit de la normalització lingüística, hi ha entre escola i societat. Aquesta interdependència és de tal magnitud que no és factible de plantejar-se cap normalització lingüística al sistema educatiu al marge d'un projecte de normalització social (això és, l'ensenyament català serà viable a mesura que el demani la societat), i alhora aquella normalització escolar només té sentit, en última instància, com a eina normalitzadora del propi entorn.²⁸

En aquesta mateixa relació escola-societat, el món educatiu apareix amb un doble vessant: com a àmbit de normalització i com a eina normalitzadora. I, en tot cas, és remarcable el paper que històricament hom assigna al món educatiu en els contextos de normalització lingüística. Com a norma, en aquests contextos un bon percentatge de legislació és canalitzada cap a l'àmbit escolar,²⁹ com si aquest fos un terreny especialment apte, o còmode, per a suportar lleis. De manera correlativa, hi ha la constant d'emfatitzar l'àmbit educatiu, èmfasi que hi fa el paper d'encobrir els dèficits de la normalització social. En qualsevol cas, el tal protagonisme assignat al sistema escolar delata la pervivència de constants, com ara: *a)* la mentalitat reformista de la II-lustració que atribuïa a l'escola virtualitats notables de transformació social i responsabilitats curioses;³⁰ *b)* la percepció idealista de la llengua com a valor cultural abstracte, deslligada del seu component social (i, doncs, de les seves implicacions polítiques), i *c)* la consideració del reducte escolar com a un *àmbit especialment dòcil per a suportar lleis*.

26. Vg. A. BELTRAN, *El País* «Comunidad Valenciana», 23 de juny de 1993, p. 1. Segons aquesta informació, per al curs 1993-94 a EGB seran inaugurades 62 *línies en valencià* noves (24 conquistades pels consells escolars, més 38 que n'oferia d'entrada la conselleria). Recordem (vg. *supra*, quadre ENSENYAMENT EN CATALÀ, que durant el curs 1992-93 a primària n'han funcionat 392.

27. *Un procés en marxa...*, o. c., p. 14.

28. Vg. *Cent mesures per millorar l'Escola Pública*, bloc 7, Federació de Moviments de Renovació Pedagògica del País Valencià, València, 1992.

29. *Un model educatiu...*, o. c., pp. 168-169.

30. *Llibre blanc...*, o. c., p. 115. Vg. V. Pitarch, «Política lingüística a l'ensenyament dins els Països Catalans» dins *Segon Congrés Internacional de la llengua catalana. VII. Àrea 6 Ensenyament*, Barcelona, 1989, pp. 102-109; reproduït a *Fets i ficcions*, València, E. Climent ed., 1988, pp. 93-116.

Davant d'una tal òptica paternalista envers l'escola, sembla més sòlid partir de la base que el sistema educatiu és una eina —si volem, fonamental— de la normalització lingüística, però no s'hi pot constituir en objectiu aïllat (ni, pitjor encara, exhibir-se com a marc) de la normalització, i és probable que ni tan sols en sigui l'àmbit més productiu. Vet ací una insinuació que ens porta a desmitificar la funció *normalitzadora* atribuïda a l'escola, a relativitzar-ne els èxits, els quals, en tot cas, no eximeixen pas de la quota de contribució a la normalització que correspon a cadascun dels altres àmbits socials. Més encara, potser alguns d'aquests sectors resultin més rendibles per a la normalització lingüística —d'eficàcia més elevada i a costos més reduïts— que el mateix sistema educatiu.

Cosa ben distinta és que l'ensenyament sigui el sector més receptiu a la normalització lingüística, el més dinàmic —l'actual procés de Reforma educativa n'és una mostra—, potser el més compromès. Cap, però, d'aquestes raons no l'autoritza a ésser *exhibit de pantalla que encobreixi les deficiències en altres àmbits*.

Esmentava, més amunt, que la sobrevaloració del sistema escolar implica la pervivència de certs tòpics, com ara, un de caire culturalista, segons el qual l'objectiu central de la normalització lingüística a l'escola consistiria, en el nostre cas, a *ensenyar valencià*, això és, a ensinistrar els estudiants en certs nivells de domini de les estructures fonamentals de l'idioma i, com a conseqüència, en certes capacitats de lectura i d'escriptura. Des d'aquesta òptica és evident que amb l'assignatura n'hi hauria prou, de *normalització*. Però, compte! L'opció que proclama que amb l'assignatura n'hi ha prou és la mateixa, en el fons, que es manifesta reticent davant cada nova temptativa d'*ensenyament català*; cada vegada que la creació d'una nova *línia en valencià* és presentada com a favor, o *com a concessió gratuïta*, ens trobem davant d'una mentalitat submissa que no és capaç de detectar en la llengua del país res més que un eteri bé de cultura, subaltern, no cal dir-ho, a la llengua inqüestionada, l'espanyol. Supeditat als prejudicis culturalistes hi ha aquell legalisme de curtes mires que no endevina cap més relació envers la llengua si no és la traçada per les pautes estrictes d'obligacions i drets legals. Amb aquesta perspectiva esquifida algú pot demanar, per exemple, la redefinició del mapa lingüístic valencià, pot impugnar els centres amb *línia* en exclusiva, i també pot concedir exempcions a qualsevol modalitat de *valencià* (assignatura o llengua vehicular) a l'ensenyament.

Resulta, tanmateix, que el català és, ras i curt, la llengua nacional —o, si volem, la *llengua pròpia*, en expressió de la LUEV— de la societat valenciana; la dimensió cultural, doncs, de la llengua resta subsumida dins la seva funció bàsica de vehicle de la intercomunicació social. La conseqüència fonamental que se'n deriva, per al sistema educatiu, és el repte de transformar en profunditat els seus hàbits clàssics d'actuació, tant a l'aula com al conjunt del recinte escolar.

En el nostre cas precís pel que fa a la Reforma educativa, és evident que la qüestió no és tant ensenyar l'idioma —també ho és, per descomptat— sinó més aviat ensenyar a produir ús lingüístic; això és, ensenyar pautes de comunicació social, més que no pas destreses discursives al voltant dels mecanismes lingüístics. Aquest havia estat ja el fil inductor del treball clàssic de L. V. Aracil, *Educació i sociolingüística*:

«El punt fonamental és que l'educació no ha de —ni tan sols pot— limitar-se a inculcar les regles de l'estructura de l'idioma. Aqueix esforç serà escandalosament inútil si no inculca, a més, noves normes d'ús lingüístic.»³¹

A fi de comptes, sembla que no ens serà difícil de coincidir a reconèixer que la modernitat del sistema educatiu exigeix «*ensenyar per a la vida*», més que no pas «*ensenyar per a l'escola*».

31. Dins *Treballs de sociolingüística catalana* 2, València, 1979, p. 64. El treball ha estat reproduït dins *Papers de sociolingüística*, Barcelona, La Magrana, 1982, pp. 129-217.